

„Az ember tanítványaiban és tudományos munkáiban él tovább”

– beszélgetés Orosz István professzorral –

Prof. dr. Orosz István történész, nyugalmazott egyetemi tanár, 2013-tól az MTA rendes tagja, politikus, 1994–98 között az MSZP Hajdú-Bihar megyei országgyűlési képviselője. Kutatási területe az újkor magyarországi egyetemes agrár- és várostörténete. Tudományos társaságok elnöke, alelnöke, tagja pl. a Magyar Történelmi Társaságnak, az MTA Történettudományi Bizottságának, a Magyar Történetesek Világszövetségének... Eddigi munkásságát rangos elismerésekkel jutalmazták: a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, Debrecen Város Díszpolgára, Csokonai-díj, Pázmány Péter-díj...

EÉ: – *Professzor Úr! Sokrétű munkássága ellenére Önt elsősorban agrártörténészként tartják számon, hiszen közel háromszáz publikációjának több mint 2/3-a a mezőgazdaság, a parasztság történetével foglalkozik, bizonyára a Tokaj-hegylajai, mádi gyökereknek, a szőlőtermelő ősöknek köszönhetően. De miért éppen a kora újkor gazdaságtörténetét, agráriumát választotta elsődleges kutatási területéül a történelmi korok közül?*

– Tudományos pályám kezdetén, az 1950-es évek végén az agrártörténet olyan tudományterület volt, amely több kutató érdeklődésének is a középpontjában állt. A XVII. század felé két dolog fordított, részben a már középkorban a miskolci minorita atyáktól megszerzett latintudásom, melyet jól tudtam hasznosítani, hiszen e században a források több mint fele még latinul íródott, másrészt, szűkebb pátriám, Tokaj-Hegylajai településeinek gazdasága, a szőlőművelés a XVII. században kezdett felfelé ívelni. Kutatásaim során rájöttem, hogy sajátságos társadalmi közösséget alkotott ez a viszonylag szűk területen elhelyezkedő tizenkét mezőváros, amelyek a XVII–XVIII. században a virágkorukat élték, és ez egy

hegylajai mezőváros szülöttjeként nagyon érdekelt engem. Első tanulmányom is e vidékről szólt. Másik kedvencem középiskolás korom óta a reformkor, és ennek megfelelően foglalkoztam a korszak nagy kérdéseivel, személyiségeivel, Széchenyi Istvánnal, Kossuth Lajossal, a jobbágykérdéssel, a reformnemességgel... A XIX. század második felével mesterem, Szabó István professzor által kerültem kapcsolatba, aki egy kötetet szerkesztett, melyben az 1848–49 utáni időszak parasztságának történetét kellett feldolgoznunk. A XX. századról is jelent meg néhány írásom, pl. a hajdúnánási földosztásról, a népi írók egyikéről-másikáról, akiknek elsősorban a politikusi mivoltuk érdekelt.

EÉ: – *„Hegylajai és a bor végigkísérte a tudományos pályámat is” – nyilatkozta egyik önéletrajzában. Több mint hatvan éve él Debrecenben, az akadémiai doktori értekezését erről a városról írta, egy olyan városról, amely – ahogy mondja – mindenben más, mint a Tokaj-Hegylaját jelképező Sárospatak. Meg tudna fogalmazni néhány lényegbeli különbséget a két város szelleme között?*

– Több mint hatvan éve élek Debrecenben, 1953-ban, mikor idejöttem, minden ellen tiltakoztam, ami debreceni volt. Elsősorban azt a magatartást nem tudtam elfogadni, hogy a debreceniek nagyon nehezen nyíltak meg az idegenek számára. Voltak „a” debreceniek és a gyűttmentek. Aztán az élet furcsán alakította a helyzetemet, mert egy tősgyökeres debreceni lányt vettem feleségül, akinek a családja igazi büszke debreceni volt. És ha összehasonlítom a várost a saját vidékemmél és Sárospatakkal, ami szintén a református szellemiség fellegvárának számított, Sárospatak sokkal nyitottabb város volt. Az anyakönyvek tanúsága szerint a lakosság ott 40-50 éven belül szinte kicserélődött, míg ez Debrecenben több évszázad alatt sem következett be. Ady a maradandóság városának nevezte Debrecen, ami – mint rájöttem – nem azonos a maradisággal, értékörzést is jelent, de nagyjából három évtized kellett hozzá, míg ezt megértettem, és ma büszke vagyok rá, hogy 2008 óta a díszpolgára vagyok. A felismerésben egy kedves öreg barátom, Balogh István is segített, aki rádöbbentett arra, mi az oka a debreceniek

ún. „sündisznó” magatartásának. A XVIII. század volt a város számára az az időszak, amikor az államhatalom be akart avatkozni a protestáns közösségként élő, önmagával elégedett lakosság öngazgatásába, ez ellen alakította ki ezt a védelmet a közösség, ezért bizalmatlan a kívülről jövővel, az idegennel szemben.

EÉ: – 1953–57 között járt a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakára. Ebbe az időszakba a legkeményebb Rákosi-diktatúra, az 1956-os forradalom és a kádári konszolidáció kezdetei is beletartoztak. Milyen emlékei vannak ezekkel kapcsolatosan egyetemi éveiről, mennyire befolyásolták az egyetem légkörét, minden napjait az események?

– A felvételi elbeszélgetésem Szabó István professzorral és Ormos Máriával Nagy Imre miniszterelnöki kinevezése után néhány nappal történt. Fellelegezhattünk, ugyanis a Rákosi érában már középiskolásként számos kellemetlen élményem volt. Például bennünket, diákokat, akiket a minorita atyák neveltek, és az egész rendházat kirendelték tüntetni Mindszenty bíboros ellen. Ez teljes meghasonulás volt, valami hihetetlen csalás élt a társadalomban, de '53 után, Nagy Imre eltávolítását követően is e kettősség volt a jellemző. Az egyetemre ráhúztak egy jelzőt, hogy narodnyik egyetem, mert a diákok döntő többsége falusi volt, a parasztság leszármazottai, és ez akkoriban nem volt érdem, elmaradottnak, vallástól megfertőzöttnek tekintették őket, akik ellen a munkásosztálynak fel kell vennie a harcot. A legszörnyűbb ez az osztályharcos szemlélet volt. Mindenütt ellenséget kerestek, megfigyelték, feljelentették egymást, és sajnos ez az egyetem hangulatára is hatással

volt. Egy hallgatótársamat azért bocsájtottak el, mert a „klerikális reakció befolyása alá került”, azaz kiderült, hogy gyakorolja a vallását. Ennek a korszaknak csodálatos lezárása volt 1956. Az egyetem előtt kezdődött a forradalom. Rögtön megalakítottuk az egyetemi őrseget, akkor katonai tanszék is volt az egyetemen, azt hittük, ott fegyverek is vannak, de csak kispuskákat találtunk. 120-130-an lehettünk, és október 28-a után együttesen beléptünk a Király Béla vezette Nemzetőrségbe. Katonaruhánk is volt. Szerencsére itt semmilyen összetűzés nem történt, annak ellenére, hogy hat tank állt az egyetem előtt. A tankok ellenében esélyünk sem volt. November 4-e után a tankok elvonultak, itt is felállt egy fegyelmi bizottság, néhány hallgatótársamat elítéltek ugyan, de nem volt olyan szigorú megtorlás, mint a pesti egyetemen. Életem egyik legfontosabb eseménye volt, és soha sem tudtam kiejteni a számon, hogy ez ellenforradalom volt.

EÉ: – A rendszerváltáskor aktív politikai szerepvállalásba kezd, a döntését valahol úgy indokolja, hogy az értelmiségieknek sorsfordító időkből kötelessége ez. Előbb Debrecenben önkormányzati képviselő, majd 1994–1998 között Hajdú-Bihar megye egyik országgyűlési képviselője lesz. Ezután azonban végképp háttérbe fordít a politikában, miért tette, csalogódott? Történésként hogyan ítéli meg az elmúlt 25 év politikai kultúráját?

– 1990-ben kétségkívül úgy gondoltam, hogy vége van a rendszernek, amelyikben én nem éreztem jól magam. Úgy éreztem, hogy van a politikában értelmiségi feladat, ez mára megszűnt. Nem állítom, hogy az értelmiségieknek kell irányítani a társadalmat, valójában hozzáértő politiku-

soknak. Politikusnak lenni, az egy szakma, arra fel kell készülni, és úgy kell gyakorolni, hogy annak legyen társadalmi haszna, és úgy kell élni, hogy ne érhesse szó a ház elejét. Azt hiszem, a politikusi létnek az a legfontosabb eleme, hogy nem a pártfegyver kell eldöntse, hogy bizonyos kérdésekben hogyan foglal állást az illető. Aquinói Szent Tamás azt mondta, a lelkiismerettel szemben nem lehet cselekedni. Abból, hogy én néha kiszavaztam a sorból, soha nem csináltak ügyet. Nagyon sok barátom volt az ellenzékiek közül is. Ez az, ami megváltozott, ezért, ha fiatalabb lennék, sem tudnám elképzelni, hogy még egyszer közöm legyen a politikához. Most teljes a kiábrándultság a politikusokból, a közelmúltbeli tüntetéseken is a távortartásuk volt a cél. Pedig politika nélkül nincs országkormányzás, és nem tartom helyes irányynak, hogy az utcán dőljenek el a dolgok. Nem sajnálom, hogy az életemből nyolc évet a politikának szenteltem, mert semmi olyat nem tettem, amit ne vállalhatnék ma is fel.

EÉ: – A tudományos társasági tagságokon kívül szakmai folyóiratok szerkesztéséből is kiveszi a részét. A Debreceni Szemle Alapítvány kuratóriumának elnöke, a mai napig szakmai konferenciákon elnököl, díszvendég, előadó, kiemelkedő személyisége Debrecen tudományos életének. Egyik köszöntőjében Albert Einstein idézi: „Tanulj a tegnaptól, élj a mánap, és reménykedj a holnapban. A legfontosabb azonban, hogy ne hagyd abba a kérdezést”. Professzor Úr! Önt mi foglalkoztatja mostanában, min dolgozik most? Hogyan telnek a mindennapjai?

– Nyolcvanéves korában már hosszú távra ne tervezzen az ember, még ellátom a közéleti szerepeimet, és vannak olyan dolgaim, amit szeretnék megcsinálni, ha az időm megengedi. Van egy mások által nem kutatott, mintegy háromszáz évet átfogó levéltári gyűjtésem az árak és bérek alakulásáról, ez jó kiegészítése volna Debrecen történetének. A másik gyűjtésem Tokaj-Hegyalja XIX. századi múltjához kapcsolódik, amikor a szőlőbirtokok tulajdon-rendezetlensége és a filoxerajárvány miatt a szőlőgazdák alól kicsúszott a talaj. Én világleletemben szőlőbirtokos voltam, volt szőlőm, házam, pincém is ott, a feleségemnek pedig a Bocskai kertben. Mindketten szerettünk kertészkedni, tavaly még én metszettem a szőlőt némi segítséggel, úgyhogy várom a tavaszt és a második dédunokámat, akik a családom többi tagjával együtt számomra sokat jelentenek.

Szegedi Magdolna